

Filozofia epoki modernizmu

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Audiobook](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Bolesław Leśmian, *Łąka*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, oprac. Jacek Trznadel, Wrocław 1991, s. 131.
- Źródło: Bolesław Leśmian, *Eliasz*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, oprac. Jacek Trznadel, Wrocław 1991, s. 243.
- Źródło: Leopold Staff, *Kowal*, [w:] tegoż, *Wybór poezji*, oprac. Mieczysław Jastrun, Wrocław 1963, s. 3.
- Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Hymn do Nirwany*, [w:] tegoż, *Poezje*, Warszawa 1980, s. 174.
- Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Evviva l'arte!*, [w:] tegoż, *Poezje*, Warszawa 1980, s. 177.
- Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Ja, kiedy usta...*, [w:] tegoż, *Poezje*, Warszawa 1980, s. 92.

Filozofia epoki modernizmu

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Pod koniec XIX w. filozofia pozytywistów odchodzi w cień, a wraz z nią mijają czasy „szkiełka i oka” – wiary, że świat można zbadać, posługując się metodami obserwacji i eksperymentu. Następuje poważny kryzys wartości i zwątpienie w siłę ludzkiego umysłu. Znowu wzrasta zainteresowanie metafizyką. Powracają stare pytania o istotę rzeczywistości i miejsce człowieka we wszechświecie. Największy wpływ na ideologię, literaturę i sztukę końca XIX i pierwszej połowy XX w. wywarły poglądy Bergsona i Nietzschego oraz tworzącego kilkadziesiąt lat wcześniej Schopenhauera, którego myśl znacznie wyprzedziła swą epokę.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz filozofię myślicieli, którzy najmocniej wpłynęli na literaturę Młodej Polski – Arthura Schopenhauera, Friedricha Nietzschego i Henriego Bergsona.
- Opracujesz mapę myśli, na której umieścisz najważniejsze informacje związane z filozofią okresu modernizmu.

- Wykażesz powiązania literatury polskiej przełomu wieków z poglądami Schopenhauera, Nietzschego i Bergsona.

Przeczytaj

„Świat jest moim wyobrażeniem”

Arthur Schopenhauer (1788–1860) był niemieckim myślicielem doby romantyzmu. Jego pierwsze dzieło *Świat jako wola i wyobrażenie* (1819) nie przyniosło mu oczekiwanej popularności, gdyż w Berlinie, gdzie wykładał, jego myśl funkcjonowała w cieniu [heglizmu](#), którego wpływ był wówczas niezmiernie silny. Naznaczona pesymizmem filozofia Schopenhauera, mówiąca o cierpieniu i niepokoju, które nieustannie towarzyszą ludzkiemu życiu, wzbudziła ogromne zainteresowanie dopiero pod koniec wieku. Wtedy to bowiem gwałtownie narastały [dekadenckie](#) nastroje, związane z kryzysem wartości i wiary w sens ludzkiego życia. Poglądy niemieckiego filozofa okazały się wówczas niezwykle aktualne.

Najważniejszymi źródłami poglądów Schopenhauera były nauka Kanta i filozofia buddyjska. Podobnie jak Kant, Schopenhauer uważał, że nie poznajemy rzeczy, a jedynie zjawiska; podążając zaś za myślą Wschodu, uznał, że zjawiska te są jedynie naszymi złudzeniami. W filozofii Kanta prawdziwa „rzecz sama w sobie” była niepoznawalna, istniała bowiem gdzieś poza sferą porządkowanego przez ludzki umysł świata zmysłowego. Schopenhauer zmodyfikował ten pogląd. Prawdziwej rzeczywistości zewnętrznej człowiek nie może poznać, gdyż próbując ją zbadać, poznaje jedynie swoje wrażenia jej dotyczące. Dlatego też należy odwrócić się od świata zewnętrznego i zacząć badać własne wnętrze.

Arthur Schopenhauer
Źródło: domena publiczna.

Taki pogląd Schopenhauer opierał na przekonaniu, że każda istota ludzka jest „rzeczą samą w sobie”, czyli taką rzeczywistością, która istnieje naprawdę, a nie stanowi jedynie złudzenia. Toteż według filozofa zadaniem człowieka jest uzyskać jak

największą wiedzę o sobie samym. Dokładnie zgłębiając swoje wnętrze, można odkryć, że „istotą nas samych jest wola”. Aby dobrze zrozumieć ten pogląd, należy wyjaśnić, jak Schopenhauer traktował pojęcie woli. W jego przekonaniu nie była ona ani wolnością wyboru, ani zdolnością roztropnego kierowania własnym postępowaniem, jak na ogół rozumiano ją w historii filozofii. Według Schopenhauera „wola to pożądanie, pierwotna siła i pragnienie życia, czyli ślepy popęd zaspokajania pragnień”. Popęd ten jest przy tym bezcelowy, ponieważ nie da się go zaspokoić. Życie pełne jest więc pożądaniami, ale jednocześnie nienasycenia i niespełnienia, z którymi wiąże się poczucie niezadowolenia i egzystencjalnej klęski. Dlatego życie stanowi nieustanną udrękę, cierpienie jest jego nieuchronnym przeznaczeniem.

Motyw woli jako wiecznie niezaspokojonych pragnień pojawia się w zakończeniu jednego z erotyków Kazimierza Przerwy-Tetmajera:

” Kazimierz Przerwa-Tetmajer

Ja, kiedy usta...

Błogosławiona śmierć, gdy się posiada,
czego się pragnie nad wszystko goręcej,
nim twarz przesytu pojawi się blada,
nim się zażąda i znowu, i więcej...

Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Ja, kiedy usta...*, [w:] tegoż, *Poezje*, Warszawa 1980, s. 92.

W wierszu Tetmajera lekarstwem na mękę życia ma być śmierć. Schopenhauer wcześniej znajdował inne drogi ucieczki przed cierpieniem. Pierwsza z nich to **etyka**. Główną jej metodą miałyby być **współczucie**: człowiek cierpi, ale cierpią również wszyscy inni wokół niego, są oni bowiem w identycznej sytuacji. Obudzenie w sobie współczucia dla innych sprawia, że człowiek odwraca się od własnych cierpień, a tym samym wyzwala się od nich.

Również **sztuka** może przynieść ukojenie. Gdy człowiek oddaje się kontemplacji piękna, wyzwala się spod działania popędów, a tym samym i cierpienia. Dlatego filozof zachęcał do tworzenia bądź podziwiania dzieł sztuki. Nic więc dziwnego, że teoria ta stała się tak popularna w środowiskach artystów. Schopenhauerowski wątek wyjątkowej roli sztuki i niemal boskiej natury samego twórcy często pojawiał się

w literaturze końca XIX w. Kazimierz Przerwa-Tetmajer głosił pochwałę sztuki, wynosząc artystów ponad tłum zwykłych ludzi:

” Kazimierz Przerwa-Tetmajer

Evviva l'arte!

Evviva l'arte! W piersiach naszych płoną
ognie przez Boga samego włożone:
więc patrzymy na tłum z głową podniesioną,
laurów za złotą nie damy koronę,
i chociaż życie nasze nic niewarte:
evviva l'arte!

Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Evviva l'arte!*, [w:] tegoż, *Poezje*, Warszawa 1980, s. 177.

Przekonanie Schopenhauera o wartości trzeciego leku na ból istnienia wynikało z jego fascynacji filozofią Wschodu. [Nirwana](#) oznaczała dla niego stan całkowitego wyzbycia się woli życia, osłabiała pragnienia i poczucie rzeczywistości. Ucieczka w niebyt pozwalała na wyzwolenie się spod jarzma życiowych cierpień.

Pragnienie niebytu wyraził Kazimierz Przerwa-Tetmajer w wierszu stylizowanym na modlitwę:

” Kazimierz Przerwa-Tetmajer

Hymn do Nirwany

O przyjdź i dłonie twoje połóż na me źrenice,
Nirwano!
Twym uniestwiającym oddechem pierś niech sycę,
Nirwano!
Żem żył, niech nie pamiętam, ani wiem, że żyć muszę,
Nirwano!
Od myśli i pamięci oderwij moją duszę,
Nirwano!

Źródło: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Hymn do Nirwany*, [w:] tegoż, *Poezje*, Warszawa 1980, s. 174.

„Ze wszystkiego, co napisano, to tylko miłuję, co ktoś pisze własną krwią”

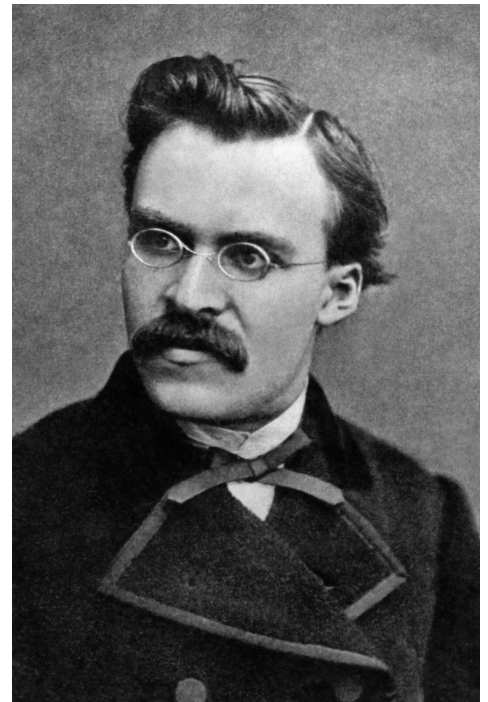
Friedrich Nietzsche (1844–1900), podobnie jak Schopenhauer, był Niemcem. Istnieją przesłanki, by sądzić, że Nietzsche miał polskie pochodzenie, o czym sam wielokrotnie pisał. Jednakże biografowie badający genealogię jego rodziny nie są co do tego zgodni.

Swej refleksji filozoficznej nadawał dość nietypową formę – tworzył aforyzmy, posługiwał się obrazami i metaforami, dlatego jego poglądy trzeba odczytywać z tekstów literackich, gdyż nigdy nie opracował pełnego systemu filozoficznego. Najważniejsze i najbardziej znane prace Nietzschego to *Tako rzecze Zaratustra* (1883–1884) i *Poza dobrem i złem* (1886).

Jego filozofia wiązała się z wcześniejszymi poglądami Schopenhauera. Istotę życia Nietzsche nazywał **wolą mocy**, która przejawia się w podświadomym dążeniu do doskonałości, siły i władzy. Twierdził, że istota życia nie leży w świadomej myśli, tak jak wcześniej sądził choćby Kartezjusz, ale że **życie jest przede wszystkim instynktem, mocą, nieustanną ekspansją**. Nic nie wskazuje na to, by owa ekspansja się zatrzymała i na człowieku skończył się proces ewolucji.

„Wszystkie istoty stworzyły coś ponad siebie” – twierdził Nietzsche. Jeżeli człowiek nie będzie się rozwijał, „pokonywał” samego siebie, to cofnie się w łańcuchu ewolucji. By iść do przodu, musi zmierzać do wytworzenia doskonalszej istoty, czyli **nadczłowieka**.

Filozof uznał też, że nie ma rzeczy, które same z siebie są wartościowe, tak jak do tej pory uważano. Wartość danej rzeczy jest związana z jej oceną – dodatnią bądź ujemną – zawsze jednak dokonywaną przez człowieka. To nie rzeczy są wartościowe, to człowiek nadaje im wartość. Ponieważ ani rzeczy, ani ludzie sami w sobie nie mają obiektywnej wartości, **nie ma też jednej teorii moralnej, jednego uniwersalnego**

Friedrich Nietzsche
Źródło: domena publiczna.

prawa, które obowiązywałyby jednakowo wszystkich. Moralność związana jest z charakterem ludzkiej natury, a przecież inna jest natura słabych, a inna silnych. Nietzsche rozróżniał **moralność niewolników** i **moralność panów**. Dotychczasowe systemy wartości tworzone były przez ludzi przeciętnych, przez tłum, w związku z czym nie służyły rozwijaniu się mocy życia, tylko ochronie słabych i biernych. Taka jest zwłaszcza istota religii chrześcijańskiej, którą Nietzsche ostro krytykował i obwieszczając „**śmierć Boga**”, nawoływał do **nadania nowego znaczenia wartościom**. Chodziło mu o stworzenie nowego systemu wartości opartego na nieograniczonej wolności silniejszego, który jest ideałem doskonałości biologicznej i duchowej. Nadczłowiek Nietzschego to ten, w którym w sposób szczególny przejawia się wola mocy. Jest dumny, dostojny, twardy wobec innych i wobec samego siebie. Ma on dość siły, by tworzyć własną moralność i narzucać ją innym. Nie musi się kierować żadnymi ogólnie obowiązującymi prawidłami, działa bowiem poza dobrem i złem.

W polskiej literaturze motywy nietzscheańskie szczególnie wyraźnie zaznaczyły się w twórczości Leopolda Staffa, który tłumaczył również pisma niemieckiego filozofa na język polski. Najbardziej znanym wierszem wyrażającym te poglądy jest *Kowal*, utwór przepełniony nadzieją i radością życia. Poeta wyraża w nim pochwałę siły i niezłomności oraz podkreśla znaczenie ogromnego wysiłku włożonego w kształtowanie siebie:

” Leopold Staff

Kowal

Całą bezkształtną masę kruszców drogocennych,
Które zaległy piersi mej głąb nieodgadłą,
Jak wulkan z swych otchłani wyrzucam bezdennych
I ciskam ją na twarde, stalowe kowadło.

Grzmotem młota w nią walę w radosnej otusze,
Bo wykonać mi trzeba dzieło wielkie, pilne,
Bo z tych kruszców dla siebie serce wykuć muszę,
Serce hartowne, mężne, serce dumne, silne.

Źródło: Leopold Staff, *Kowal*, [w:] tegoż, *Wybór poezji*, oprac. Mieczysław Jastrun, Wrocław 1963, s. 3.

Podobnie jak wcześniej Nietzsche, Staff surowo gani wszelkie przejawy słabości:

” Leopold Staff

Kowal

Lecz gdy ulegniesz, serce, pod młota żelazem,
Gdy pęknieś, przeciw ciosom stali nieodporne:
W pył cię rozbiją pięści mej gromy potworne!

Źródło: Leopold Staff, *Kowal*, [w:] tegoż, *Wybór poezji*, oprac. Mieczysław Jastrun, Wrocław 1963, s. 3.

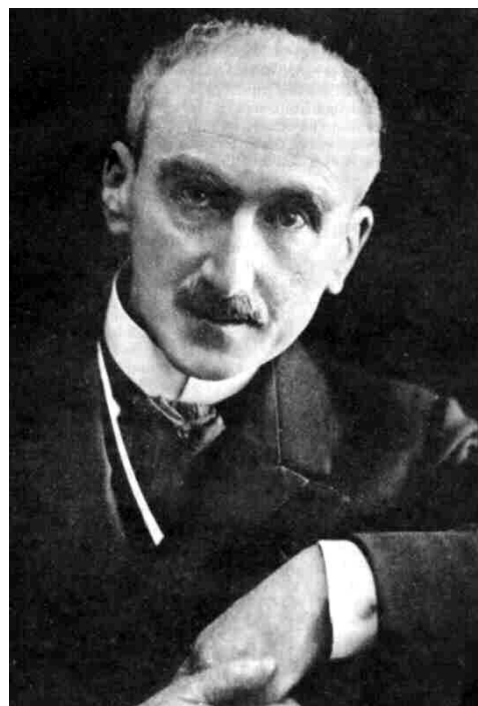
„Istnieć znaczy zmieniać się”

Henri Bergson (1859–1941) to jeden z najpopularniejszych filozofów francuskich przełomu XIX i XX w. Swoje najważniejsze idee przedstawił w książce *Ewolucja twórcza* (1907). Szybko zyskał rozgłos, a wraz z nim wielkie zaszczyty. W 1928 r. został laureatem literackiej Nagrody Nobla.

Myśl francuskiego filozofa, zwana **intuicjonizmem** lub bergsonizmem, stała się przykładem buntu przeciwko wierze w nadzwyczajną siłę rozumu, buntu, który znacznie wcześniej, bo w wieku XVIII, zapoczątkował Jean-Jacques Rousseau. Bergson krytykował działanie umysłu, ludzkiej władzy wielbionej przez racjonalistów. „Umysł odznacza się przyrodzonym niezrozumieniem życia” – pisał w *Ewolucji twórczej*. Twierdził, że rzeczywistości nie można uchwycić rozumem.

Dlaczego? Ponieważ „wszechświat nie jest gotowy, ale tworzy się bez przerwy”. **Rzeczywistość jest zatem nieustannym ruchem, stawaniem się, trwaniem.**

Tymczasem rozum, aby poznać świat, musi unieruchomić rzeczy. Działa tak, jakby próbował robić szereg statycznych fotografii tego, co jest w ciągłym ruchu. Nie ujmuje rzeczy

Henri Bergson

Źródło: domena publiczna.

w całości, lecz rozbiera je na elementy pierwotne i dopiero wtedy analizuje. W ten sposób rozum fałszuje rzeczywistość.

Na szczęście oprócz rozumu człowiek posiada też **intuicję**. Bergson wyjaśniał, iż jest to narzędzie poznania oparte na bezpośredniej świadomości, bezpośrednim widzeniu rzeczy. W oglądzie intuicyjnym widać rzeczy takimi, jakie naprawdę są. Jedynie dzięki intuicji człowiek ma świadomość rzeczywistego życia, trwania, istnienia ducha. Ten ruch Bergson nazywał **życiowym pędem** (fr. *élan vital*); stanowi on sedno rzeczywistości. Należy pamiętać, że filozofia Bergsona była filozofią dualistyczną, wyraźnie dzielącą rzeczywistość na ducha i materię. Materia to dziedzina dociekań rozumu, zarazem też dziedzina naukowych odkryć. Natomiast prawdziwe życie, czyli życie ducha, jego dynamika i nieustanne stawanie się, ujmowane jest w akcie intuicji, a zatem stanowi obszar metafizyki.

Bergson podkreślał, że wszystko jest momentem życiowego pędu, a zarazem częścią kosmicznego wichru. **Ten impet staje się przyczyną wszelkich zmian we wszechświecie, przyczyną rozwoju, ewolucji.** Pęd życia, napotykać opór biernej materii i usiłując go przewyciężyć, odnajduje nowe drogi rozwoju. Tak właśnie dochodzi do powstania różnych poziomów ewolucji i nowych istnień. Życiowy pęd zmierza też ku temu, by przekroczyć świat materii, by się od niej oderwać.

Słownik

dekadentyzm

(łac. *decadentia* > fr. *décadence* – schyłek, chylenie się ku upadkowi, rozkład) – postawa, która ukształtowała się pod koniec XIX wieku, charakteryzująca się pesymistycznym podejściem do rzeczywistości, przekonaniem o zwichnięciu kultury i poszukiwaniem sposobów na zapełnienie odczuwanej pustki. Duży wpływ na rozwój dekadentyzmu miały powieść Jorisa-Karla Huysmansa *Na wspak* oraz filozofia Arthura Schopenhauera

heglizm

w węższym znaczeniu: system filozoficzny G.W.F. Hegla; w szerszym znaczeniu: poglądy, szkoły i kierunki filozoficzne nawiązujące do filozofii Hegla, rozwijające ją

i stosujące praktycznie. Heglizm dominował zwłaszcza w filozofii niemieckiej 1830–60; jego oddziaływanie było bardzo rozległe i objęło poza Niemcami wiele innych krajów

idealizm

(gr. *ἰδέα*, *idéa* – idea) – przekonanie, że realnie istniejącą rzeczywistością jest tylko świat idei – wiecznych, niezmiennych, doskonałych wzorów wszystkich rzeczy materialnych, a świat materialny, poznawalny zmysłami jest jedynie odzwierciedleniem rzeczywistości idealnej

nirwana

(sanskrt. *nirvāṇa*, *nirvāṇa* < pali *nibbāna*, *nirvāṇa*) – religijne pojęcie (obecne m.in. w buddyzmie i hinduizmie) oznaczające stan wyzwolenia z kręgu życia i narodzin, osiągnięcie najbardziej zaawansowanego poziomu duchowego, utożsamiane niekiedy z całkowitym zanikiem świadomości i rozplynięciem się w pustce

racjonalizm

(łac. *ratio* – rozum) – postawa uznająca prymat nauki i rozumu nad uczuciami i wiarą

Mapa myśli

Polecenie 1

Na mapie myśli umieszczono nazwiska najważniejszych myślicieli modernizmu, podstawowe pojęcia związane z ich filozofią oraz utwory poetyckie, w których można zauważyć wpływ ich rozważań. Wyjaśnij, w jaki sposób poglądy Schopenhauera, Nietzschego i Bergsona ujawniają się w przywołanych wierszach.

Polecenie 2

Poszukaj innych utworów literackich, w których widoczne są wpływy filozofii epoki modernizmu. Umieść na mapie myśli tytuły oraz nazwiska autorów.

- Filozofia modernizmu

- Arthur Schopenhauer

- Kazimierz Przerwa-Tetmajer, [*Hymn do Nirwany*]
    - dekadentyzm
    - pesymizm
    - wpływy filozofii [*buddyjskiej*]
    - istotą człowieka [*jest wola*]

- Friedrich Nietzsche

- Leopold Staff, [*Kowal*]
    - wola mocy
    - koncepcja [*nadczłowieka*]
    - „śmierć Boga”

- Henri Bergson

- Bolesław Leśmian, [*Łąka*]
    - intuicjonizm
    - [*élan vital*] [*(życiowy pęd)*]

Audiobook

Twórczość poetycka Leśmiana na tle filozofii epoki

Polecenie 1

Wymień pięć cech liryki Leśmiana, które wiążą ją z filozofią Henri Bergsona.

Polecenie 2

Wybierz dowolnego twórcę młodopolskiego, który podobnie jak Leśmian nawiązywał do filozofii. Wskaż nurt filozoficzny, do którego się odwoływał, oraz wyjaśnij, na czym te odwołania polegały.

Literatura Młodej Polski rozwijała się między innymi za sprawą popularnych poglądów filozoficznych, które obok wpływów kultur orientalnych, nieortodoksyjnej duchowości i tradycji romantycznej stanowiły jedną z najistotniejszych inspiracji twórców tego okresu. Dekadencka filozofia Arthura Schopenhauera odpowiadała zagubieniu i bezradności odczuwanej przez ludzi przełomu wieków, którzy stracili wiarę w sens życia i pogrążyli się w biernym oczekiwaniu na nieuchronną katastrofę. Z kolei Friedrich Nietzsche i Henri Bergson koncentrowali się szczególnie na dociekanii sedna istnienia, dlatego też ich poglądy można nazwać filozofią życia. Życie po raz pierwszy stało się najważniejszą kategorią filozoficzną. Obaj myśliciele traktowali je jako ekspansję, nieustanny rozwój i dążenie ku czemuś doskonalszemu. Pożądanymi wartościami stały się wolność, niezależność i kreatywność, miały one bowiem otworzyć przed człowiekiem nowe drogi rozwoju. Poglądy te wiązały się z krytyką kultury racjonalizmu, opanowanej przez utarte schematy i przesadną naukowość. Filozoficzna krytyka kultury znalazła swój wyraz w literaturze wymierzonej w społeczność mieszczańską i jej sztywne normy hamujące rozwój jednostki, która wybija się ponad przeciętną zbiorowość. Filozofia oparta na Nietzscheańskiej woli mocy i Bergsonowskim życiowym pędzie pociągała ogarniętych słabością ludzi końca wieku, choć przecież wykraczała poza naznaczony biernym cierpieniem modernistyczny model istnienia. Tak też poza młodopolski model literatury wykroczyła pełna żywiołu, ruchu i energii twórczość Leśmiana, zapowiadając nową epokę, w której odżyła wiara w siłę i dynamikę życia oraz w możliwość osiągnięcia szczęścia. Mitologiczne i baśniowe wątki w twórczości Leśmiana wynikały z refleksji

nad pismami Henri Bergsona. Istoty świata nie da się pojąć intelektem, można ją zgłębić jedynie za pomocą instynktu i intuicji, a mit i baśń są właśnie ich królestwem. Z filozofią Bergsona związany jest również Leśmianowski obraz człowieka unoszonego siłą życiowego pędu, odrywającego się od bezwładnej materii naszej planety i szybującego ku rzeczywistości nadzmysłowej. Ten motyw odnajdujemy w wierszu *Eliasz*. Podmiot liryczny tak ukazuje losy tytułowego bohatera:

Bolesław Leśmian

Eliasz

Wziął go wicher i uniósł na ognistym wozie.

Leciał rozzuchwalony w powietrzu i w grozie,

Płaszcz swój zrzucił na ziemię, by z wyżyn rozstania

Płaszczem ziemi dosięgnąć na znak pożegnania.

I odtąd już go nigdy na ziemi nie było. [...]

Ścigał bezkres i piersią czuł radość pościgu.

A gwiazdy, drobniejące za nim w okamigu,

I światy, co we wprawnym kołują obłędzie,

I to życie, co pragnie trwać zawsze i wszędzie,

[...]

Wszystko zbladło, zmarniało w wyżynnym wspomnieniu.

Fascynacja filozofią Bergsona połączyła się też w twórczości Leśmiana z mitem powrotu do krainy szczęścia, do świata natury, tzn. do miejsca, gdzie panują wiara i czucie, gdzie istnieje to, co pierwotne, nietknięte przez intelekt. Stąd zrodziło się pragnienie zespolenia z przyrodą, które poeta wyraził w wierszu *Łąka*. Uosobiona Leśmianowska *Łąka* oznacza dziewiczą naturę, świeżość, wdzięk, ale jest także miejscem spokoju i pełnego szczęścia. Stanowi ona również żywioł ruchu, jest obrazem ciągłego rozwoju, przemiany. Wszystko, co na niej istnieje, jest dynamiczne – żyje, rośnie, pulsuje, nieustannie porusza się, mieni barwami, emanuje zapachami. Sama *Łąka* mówi o sobie:

Bolesław Leśmian

Łąka

Przyszły do mnie motyle, utrudzone lotem,
Przyszły pszczoły z kadzidłem i mirrą i złotem,
Przyszła sama Nieskończoność,
By popatrzeć w mą zieloność -
Popatrzyła i odejść nie chciała z powrotem...
Łąka jest też miejscem prawdziwego uczucia:

Bolesław Leśmian

Łąka

Nie nacicha ta miłość, co nie zna rozłąki!
Usta moje i piersi spragnione są Łąki!

Tam mój obłąd i ostoja,

Gdzie ty szumisz, Łąko moja!

Jakże pachną rozprute według ściegów pąki!

Opisując *Łąkę* i wiodąc z nią dialog, poeta ukazuje to, co jeszcze niegotowe, niespełnione, co jest dopiero w drodze ku rozkwitowi, ku prawdziwemu zaistnieniu. Podmiot liryczny wiersza pragnie zatonać w tej czystej, dziewiczej przyrodzie, jak najściślej się z nią połączyć, stać się jej nierozzerwalną częścią. Poprzez taki kontakt z naturą jest bliski temu, co powiedział Bergson: „Zanurzamy się w czystym trwaniu”.

Źródło: Bolesław Leśmian, *Eliasz*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, oprac. Jacek Trznadel, Wrocław 1991, s. 243.; Źródło: Bolesław Leśmian, *Łąka*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, oprac. Jacek Trznadel, Wrocław 1991, s. 131.

” Bolesław Leśmian

Eliasz

Wziął go wicher i uniósł na ognistym wozie.
Leciał rozzuchwalony w powietrzu i w grozie,
Płaszcz swój zrzucił na ziemię, by z wyżyn rozstania
Płaszczem ziemi dosięgnąć na znak pożegnania.

I odtąd już go nigdy na ziemi nie było. [...]
Ścigał bezkres i piersią czuł radość pościgu.
A gwiazdy, drobniejące za nim w okamigu,
I światy, co we wprawnym kołują obłądzie,
I to życie, co pragnie trwać zawsze i wszędzie,
[...]

Wszystko zbladło, zmarniało w wyżynnym wspomnieniu.

Źródło: Bolesław Leśmian, *Eliasz*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, oprac. Jacek Trznadel, Wrocław 1991, s. 243.

Bolesław Leśmian

” Łąka

Przyszły do mnie motyle, utrudzone lotem,
Przyszły pszczoły z kadzidłem i mirrą i złotem,
Przyszła sama Nieskończoność,
By popatrzeć w mą zieloność –
Popatrzyła i odejść nie chciała z powrotem...

Źródło: Bolesław Leśmian, *Łąka*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, oprac. Jacek Trznadel, Wrocław 1991, s. 131.

” Bolesław Leśmian

Łąka

Nie nacicha ta miłość, co nie zna rozłąki!
Usta moje i piersi spragnione są Łąki!
Tam mój obłąd i ostoja,
Gdzie ty szumisz, Łąko moja!
Jakże pachną rozprute według ściegów pąki!

Źródło: Bolesław Leśmian, *Łąka*, [w:] tegoż, *Poezje wybrane*, oprac. Jacek Trznadel, Wrocław 1991, s. 131.

Dla nauczyciela

Autor: Marta Kulikowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Filozofia epoki modernizmu

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

10. gromadzi i przetwarza informacje, sporządza bazę danych;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

6) odczytuje poglądy filozoficzne zawarte w różnorodnych dziełach;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach:

esej, interpretacja porównawcza, reportaż, felieton.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- analizuje cechy filozofii myślicieli, którzy wpłynęli na literaturę Młodej Polski: Artura Schopenhauera, Friedricha Nietzschego i Henriego Bergsona;
- redaguje mapę myśli tematycznie związaną z filozofią modernizmu;
- wskazuje powiązania literatury polskiej przełomu wieków z poglądami A. Schopenhauera, F. Nietzschego i H. Bergsona;
- rozpoznaje w wierszach Bolesława Leśmiana nawiązania do filozofii Henriego Bergsona;
- określa związek poezji Kazimierza Przerwy-Tetmajera oraz Leopolda Staffa z kierunkami filozoficznymi schyłku XIX wieku;
- tworzy spójne wypowiedzi, np. głos w dyskusji, referat, ocena, reportaż, esej.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;

- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego;
- przekład intersemiotyczny.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- zbiory wierszy Bolesława Leśmiana, Leopolda Staffa, Kazimierza Przerwy-Tetmajera dostępne w szkolnej bibliotece.

Przebieg lekcji:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e materiał: „Filozofia epoki modernizmu”. Następnie prosi uczniów o zapoznanie się z treścią sekcji „Wprowadzenie”. Uczniowie proszeni są też o przygotowanie ustnej prezentacji biografii i głównych założeń filozofii wybranego myśliciela przedstawionego w sekcji „Przeczytaj”.

2. **Przekład intersemiotyczny.** Chętny lub wybrany uczeń przygotowuje kolaż lub mem będący ilustracją lub komentarzem do zamieszczonego w e-materiale utworu *Kowal* autorstwa Leopolda Staffa. Uczeń powinien umieć opisać swój projekt i uzasadnić interpretację.

Faza wprowadzająca:

1. Wyświetlenie na tablicy tematu i celów zajęć oraz wspólne z uczniami ustalenie kryteriów sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. **Prezentacje uczniów.** Wybrani przed lekcją uczniowie prezentują efekty swojej pracy związanej z przedstawieniem biografii i dorobku filozoficznego wybranego z trzech filozofów: Artura Schopenhauera, Fryderyka Nietzschego, Henri Bergsona. Pozostali uczniowie oceniają zgodność wystąpienia z wybraną przez prezentujących formą wypowiedzi. Przykładowo: referat, głos w dyskusji, komentarz.
2. Uczniowie dołączają do trzech liderów, zgodnie ze swoimi wyborami dokonanymi w czasie przygotowania do zajęć. **Powstają trzy zespoły**, które będą wykonywały zadania, pracując w grupach.

Grupa I analizuje wpływ filozofii Artura Schopenhauera na poezję Kazimierza Przerwy-Tetmajera.

Grupa II analizuje związki filozofii Fryderyka Nietzschego z poezją Leopolda Staffa.

Grupa III wskazuje związki twórczości poetyckiej Bolesława Leśmiana z filozofią Henri Bergsona.

3. **Praca z mapą myśli.** Grupy wykonują ćwiczenie polegające na zapoznaniu się z medium i wpisaniu nazwisk filozofów popularnych w Młodej Polsce. Nauczyciel przydziela grupom zadania porządkujące ich pracę z młodopolskimi wierszami. Celem grup jest:

- przeczytanie wierszy zamieszczonych w sekcji „Przeczytaj” i zaplanowanie sposobu zaprezentowania pozostałym uczniom związków liryki młodopolskiej z wybranym kierunkiem filozoficznym schyłku wieku;
- zaplanowanie głośnego odczytania tekstów lub ich odtworzenia z sekcji „Audiobook” (jest to możliwe przy wskazywaniu związków wierszy Bolesława Leśmiana z filozofią Henri Bergsona);
- postawienie tez interpretacyjnych wierszy;

- rozpoznanie zastosowanych w utworach środków poetyckiego wyrazu i określenie ich roli w nawiązywaniu do wybranej filozofii końca XIX wieku,
  - zinterpretowanie tytułów wierszy,
  - opracowanie listy pojęć teoretycznoliterackich, których znajomość jest niezbędna do rozważań na temat filozoficznych inspiracji w poezji: Kazimierza Przerwy-Tetmajera, Leopolda Staffa, Bolesława Leśmiana.
- Grupy delegują swoich przedstawicieli do pozostałych zespołów. Oddelegowani mają na celu przekazanie tego, co opracował ich zespół, i pozyskanie wiedzy dotyczącej efektów pracy zespołu, do którego zostali wysłani przez koleżanki i kolegów ze swojej grupy. Następuje wymiana informacji, notatek, pomysłów na pracę z medium.
4. **Utrwalanie wiedzy i umiejętności.** Uczniowie ponownie sięgają do mapy myśli i indywidualnie wykonują ćwiczenie polegające na dopasowaniu młodopolskich utworów poetyckich do odpowiedniego kierunku filozoficznego schyłku XIX wieku.

Faza podsumowująca:

1. Wybrany uczeń, który przygotował przed lekcją kolaż lub mem będący komentarzem wiersza *Kowal*, prezentuje koleżankom i kolegom efekt swojej pracy. Celem uczniów jest rozpoznanie wiersza wybranego do prezentacji.
2. Wybrani uczniowie przypominają swoje oczekiwania związane z tematem lekcji i mówią o tym, które z nich zostały spełnione w toku zajęć.

Zadanie domowe:

Wybierz jeden z wierszy analizowanych w czasie lekcji i przekształć go na wybraną z podanych form wypowiedzi: głos w dyskusji, referat, esej lub reportaż.

Materiały pomocnicze:

- *Filozofia. Podstawowe pytania*, red. E. Martens i H. Schopenhauer, Nietzsche, Heidegger. *Fundamentalne kwestie filozofii życia*, Wydawnictwo Marek

Derewiecki, Kęty 2015.

Fryderyk Nietzsche – źle wykorzystany geniusz, audycja Polskiego Radia.

Wskazówki metodyczne:

Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Mapa myśli” do podsumowania lekcji. Medium można też podzielić na część wykonaną przez uczniów w czasie fazy realizacyjnej lekcji i część, która będzie jej podsumowaniem.